

Trendy v sprístupňovaní kultúrneho dedičstva

Konvit, Milan Martin

Žilinská univerzita v Žiline

1 Analýza pojmu „kultúrne dedičstvo“

Slovné spojenie „kultúrne dedičstvo je zložené z dvoch, na prvý pohľad každému známych pojmov: kultúra a dedičstvo. V skutočnosti existuje skoro nepreberné množstvo definícií oboch pojmov a aby veci boli ešte komplikovanejšie, kultúrne dedičstvo nie je ani jednoduchým zjednotením, ani prienikom týchto dvoch pojmov – nie každé dedičstvo je aj kultúrnym dedičstvom a nie každá kultúra sa stane kultúrnym dedičstvom a naopak, do kultúrneho dedičstva dnes patria veci, ktoré akoby nemali nič spoločné ani s kultúrou ani s dedičstvom. Obsah pojmu kultúrne dedičstvo sa menil v závislosti od času (resp. stupňa rozvoja spoločnosti), i v závislosti od dostupnosti technológií jeho uchovania. Tak napríklad zhruba do 50-tych rokov minulého storočia sa pod kultúrnym dedičstvom chápalo predovšetkým hmotné nepohyblivé i pohyblivé dedičstvo, reprezentované najmä archeologickými nálezmi a stavebnými pamiatkami. V druhej polovici minulého storočia sa toto chápanie začína postupne rozširovať. Dokumentuje to napríklad porovnanie vymedzení pojmu kultúrne dedičstvo v dohode o ochrane kultúrneho dedičstva počas ozbrojených konfliktov z r. 1954 a Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva z r. 1972 (1). V posledne menovanom dokumente sa už rozlišuje kultúrne a prírodné dedičstvo (čl. 1 a čl. 2 Dohovoru). Ďalším krokom bolo prijatie Konvencie UNESCO o ochrane nehmotného kultúrneho dedičstva (2). Konvencia vstúpila do platnosti v r- 2006 a formálne potvrdzuje trend k väčšiemu dôrazu na jazykové prejavy, zvyky, tradície, rituály, zručnosti a pod. Tento trend je vcelku pochopiteľný – zatiaľ čo v minulosti sa tento typ dedičstva dal uchovávať iba prostredníctvom opisov, dnes ho možno pomocou techník digitálneho záznamu uchovať v originálnej podobe. Navyše to, čo dnes vzniká ako potenciálne kultúrne dedičstvo má čoraz viac charakter nehmotného dedičstva. V SR je tento trend reflektovaný v Deklarácii Národnej rady Slovenskej republiky o ochrane kultúrneho dedičstva z r. 2001 (3) podľa ktorej: „Kultúrnym dedičstvom sú hmotné a nehmotné hodnoty, hnutelné a nehnuteľné veci vrátane importovaných diel a myšlienok, ktoré našli na Slovensku miesto a uplatnenie.“ Môžeme teda uzavrieť, že obsah pojmu kultúrne dedičstvo bude čím ďalej tým viac napĺňaný práve nehmotným dedičstvom. Tomu treba prispôsobiť aj národnú stratégiu digitalizácie kultúrneho dedičstva.

2 Digitalizácia kultúrneho dedičstva

V súčasnosti prakticky po celom svete prebieha proces digitalizácie kultúrneho dedičstva. Slovo

digitalizácia je trochu zavádzajúce, pretože proces okrem vlastného analógovo - digitálneho prevodu zahŕňa celý rad ďalších aktivít, napríklad identifikáciu, dokumentáciu a katalogizáciu nových predmetov kultúrneho dedičstva, on-line sprístupnenie výsledkov digitalizácie, plošný zber pôvodných digitálnych diel z internetu a pod. Cieľom je:

- zachrániť (v digitálnej podobe) tú časť kultúrneho dedičstva, ktorá sa pôsobením času, technologických a iných zmien stráca, resp. stáva nedostupnou,
- sprístupniť digitálne prezentácie kultúrneho dedičstva širokej verejnosti,
- zabezpečiť dlhodobé uchovanie digitálnych diel.

V rámci EU už bolo prijatých viacero zásadných dokumentov, ktorých uplatnenie v praxi by malo vyústiť do vytvorenia Európskej digitálnej knižnice, obsahujúcej kultúrne dedičstvo všetkých členských štátov a tak názorne demonštrujúcej heslo „Jednota v (kultúrnej) rôznorodosti.“ (4)

Digitalizácia kultúrneho dedičstva má viacero rozmerov:

- organizačný a riadiaci,
- technologický,
- legislatívny,
- finančný,
- ľudské zdroje.

My sa ďalej budeme venovať len dvom vybraným aspektom procesu digitalizácie: vytvoreniu jednotného národného katalógu kultúrneho dedičstva a problémom s vysporiadaním práv k duševnému vlastníctvu.

2.1 Národný katalóg kultúrneho dedičstva

Kultúrne dedičstvo je dnes sústredené jednak v pamäťových inštitúciách (knižnice, múzeá, archívy) a jednak je vo vlastníctve fyzických a právnických osôb. Tým sa na prvý pohľad triviálna úloha vytvoriť jeden národný katalóg mení na nočnú moru: treba sa zjednotiť na minimálnej množine parametrov, ktoré budú jednoznačne popisovať všetky typy kultúrneho dedičstva. Okrem toho treba vyriešiť i ďalšie problémy, napríklad ako dopĺňať katalóg o nové položky, ako z neho vyradovať položky, modifikovať existujúce záznamy a pod., vrátane určenia, kto (ktorá inštitúcia) to bude robiť. Z pohľadu digitalizácie by bolo vhodné viesť v katalógu aj záznamy o aktuálnych vlastníckych

právach. Jednotný katalóg je nutnou podmienkou efektívnej digitalizácie. Bez neho sa nebude dať vyhnúť duplicitným prácam a čo je ešte dôležitejšie, objektívne stanoviť poradie digitalizácie predmetov kultúrneho dedičstva. Konečne, katalóg má umožniť aj efektívne vyhľadávanie informácií o konkrétnych predmetoch kultúrneho dedičstva a môže tak vytvárať akúsi vstupnú bránu pre domácich i zahraničných záujemcov.

2.2 Digitalizácia a práva k duševnému vlastníctvu

Jednou z kľúčových otázok predtým, ako sa daný predmet kultúrneho dedičstva zaradí do poradovníka na digitalizáciu, je otázka „Ako je to s právami duševného vlastníctva?“ Tu prichádzajú do úvahy tri odpovede:

- ide o tzv. voľné dielo, kde práva už vypršali,
- ide o dielo, kde práva trvajú a ich držitelia sú známi a dosiahnuteľní,
- ide o dielo, kde práva trvajú, ale ich držitelia sú neznámi a/alebo nedosiahnuteľní.

Z pohľadu digitalizácie sú osobitne zaujímavé diela z tretej oblasti, ktoré sú označované ako tzv. osirotené diela (orphan works). Sú to väčšinou diela, ktoré majú, z pohľadu kultúrneho dedičstva, veľkú hodnotu, ale verejnosti sú prakticky nedostupné, lebo sa už nevydávajú/nedistribuuju. Úpravou existujúcej legislatívy by bolo možné ich sprístupniť prostredníctvom digitalizácie.

3 Závery

V súčasnosti pôsobia v oblasti kultúrneho dedičstva nasledovné trendy:

- Posun smerom k nehmotnému dedičstvu,
- Aplikácia otvorených štandardov pri digitalizácii,
- Vytváranie špecializovaných kompetenčných centier,
- Posilňovanie úlohy medzinárodnej spolupráce, najmä v rámci EU,
- Výmena skúseností a propagácia najlepších praktík
- Zapájanie súkromného sektora do procesu digitalizácie a následného využitia výsledkov digitalizácie.

4 Bibliografické odkazy

1. 1 UNESCO: Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva, Paríž 1972 (dostupné na: <http://enviroportal.sk/dohovory/dohovory-detail.php?dokument=154>)
2. 2 UNESCO: Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, dostupné na www.unesco.org/culture/ich_convention/index.php?pg=00002
3. (3) NR SR: Deklarácia NR SR o ochrane kultúrneho dedičstva, Zbierka zákonov Slovenskej republiky č. 91 / 2001, čiastka 39 z 20. marca 2001
4. (4) EU: "i2010 – A European Information Society for growth and employment", dostupné na: www.ec.europa.eu/information_society/eeurope/i2010/introduction/index_en.htm